

Mirjana Mavrak¹

„GLOBALNA I EVROPSKA POLITIKA OBRAZOVANJA ODRASLIH” KATARINE POPOVIĆ U NASTAVI ANDRAGOGIJE

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu je visokoškolska institucija koja je nedavno proslavila 65 godina svoga postojanja. U tom periodu na ovoj se instituciji, u krilu Odsjeka za pedagogiju, razvija između ostalih i znanstveni i nastavni predmet *Andragogija*, koji široko područje istraživanja i prakse obrazovanja odraslih objedinjuje u oskudnom broju nastavnih sati tokom završne godine dodiplomskog studija pedagogije.

Uključena u opći nastavni okvir, svaka andragoška tema doživljava izvjesnu redukciju u direktnim kontakt-satima sa studentima, pa **razvoj andragoškog mišljenja i plasiranje pojedinih sadržaja ima svekolika ograničenja**. Mnoge teme ostaju neobrađene na nastavnim satima tokom akademske godine pa se studentima sugeriraju grupni ili individualni oblici rada u procesu samoučenja. Sadržaji koji obiluju puninom i jasnoćom informacija dobijaju na značaju jer se nastavnikovo vođenje kroz sadržaj pretvara u facilitaciju procesa. Potrebno je metodički organizirati susrete u nastavi tako da obimni sadržaji budu što efikasnije obrađeni i s odgovarajućim didaktičkim efektima. Ovo je moguće postići samo ako su **tekstovi koji se nude studentima pregledno strukturirani i napisani jasnim jezikom, koji sadrži i elemente znanstvene kompetencije i metafore koja tekstu daje dodatnu poticajnost**.

Pomenute karakteristike **u sebi objedinje knjiga autorice Katarine Popović *Globalna i evropska politika obrazovanja odraslih***, koju je 2014. godine objavio Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu u suradnji s Društvom za obrazovanje odraslih Srbije. Knjiga se bavi politikom obrazovanja, koja se kao relativno mlada znanost izučava na sarajevskom Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta, otvarajući mogućnost da postojeći predmet *Obrazovne politike* bude sagledan u novom, andragoškom ruhu, koje i pred postojeći kurikulumski predmet

¹ Mirjana Mavrak je doktor pedagoških znanosti i profesorica na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu.

stavlja nova pitanja. Tema o kojoj nam izlaže dr. Popović svojevrsan je susret opće politike, tranzicijske ekonomije, obrazovnih reformi, s jedne strane, i pedagogije, psihologije, ekonomije, prava, ergologije, historije, s druge strane. Analizirajući velik broj dokumenata o globalnim i europskim tokovima obrazovanja odraslih, dr. Popović politiku obrazovanja odraslih opisuje kao „zamisao nemogućeg” isprepletenu intuitivnim i refleksivnim pristupima u razumijevanju te zamisli.

Niz pitanja postavljenih u svrhu etabliranja politike obrazovanja odraslih čitatelje vodi kroz jasnu strukturu teksta kao cjeline: čime se bavi politika obrazovanja odraslih i kako funkcionira kao andragoška disciplina, da li je moguće osnažiti njen identitet uz funkcionalno razgraničavanje i povezivanje s drugim disciplinama, te kako je moguće uspoređivanjem i komparativnom istraživačkom metodom promišljati andragoške probleme „iz cipela drugih”. Uz ova istraživačka pitanja metodologija na kojoj počiva tekst dobija jasne obrise pa knjiga postaje i literarno značajna za još jedan predmet koji se izučava na sarajevskom studiju pedagogije, *Naučno-istraživački rad*. Način na koji autorica objašnjava tokove istraživačke analize u svome radu (analiza konteksta različitih politika obrazovanja, njihovih ciljeva, implementacija i posljedica koje slijede), studentima ilustrira praktično poštovanje komunikacijske paradigme, važne za svaki andragoški ciklus a sazdane od pitanja „tko – kome – zašto – kako – s kojim efektom”.

Knjiga je zbroj **osam cjelina** čiji slijed precizno poštuje kriterij od općeg ka posebnom i pojedinačnom. Prvi, uvodni dio knjige, u svjetlu potrebe obrazovnog povezivanja sa šarenim svijetom i istodobnog ostajanja u svojim specifičnostima, naslonjen je na međunarodno priznat zahtjev: misli globalno, djeluj lokalno. Ovdje autorica raspravlja o **etimologiji naziva** discipline *obrazovna politika* i *politika obrazovanja odraslih* osvrćući se na engleske i njemačke sintagme koje laičkoj zajednici mogu zvučati istovjetno, a zapravo u sebi kriju značajne razlike u filozofiji poimanja ove andragoške znanstvene discipline.

Kako laička upotreba pojmova poput pedagoški/odgojni/obrazovni egzistira na razini sinonima, tako se često sve što je iz odgoja i obrazovanja vezano uz odrasle ljude smatra tek nadogradnjom ili proširenjem postojećeg pedagoškog fenomena. Ako jednu znanstvenu disciplinu nazovemo *obrazovna politika* (slijedom njemačkog Bildungspolitik ili engleskog Education Policy/Education Politics), tada njeno „proširenje” na obrazovanje odraslih jezički kompliciramo, jer bi andragoška disciplina imala predug i nezgrapnan naziv (obrazovna politika koja se bavi obrazovanjem odraslih...). *Politika*

obrazovanja (ili Policy of Education), međutim, bezbolnije postaje *politika obrazovanja odraslih* (Policy of Adult Education).

Svojom utemeljenom raspravom autorica ne oduzima pravo čitatelju da dalje raspravlja o opravdanosti znanstvenih naziva i termina, ali – više no znanstvenu istinu – time nudi model promišljanja i kritičke opservacije fenomena uopće. Na isti način, ona ilustrira promjenu obrazovno-političke paradigme iz one koja je u prošlosti bila oslonjena na naručena istraživanja (analiza za politiku ili policy-based evidence) do one koja se danas oslanja na podatke koje nudi znanost, poput *politike obrazovanja odraslih* (analiza politike koju osmišljava znanstvena, a ne politička zajednica).

Ključno pitanje u ovoj knjizi jeste kako funkcionira **odnos globalnog i lokalnog u sferi obrazovanja odraslih**. Istraživanje na kojemu se temelji sadržaj knjige ima deskriptivni i kritičko-analitički karakter, pri čemu analizi podliježu različiti međunarodni strateški dokumenti, deklaracije i nacrti koji se tiču obrazovanja odraslih, dok se njihova usporedba vrši u dva smjera: horizontalno, među organizacijama koje funkcioniraju kao suvremenice i vertikalno, unutar svake organizacije s obzirom na povijest kroz koju je svaka organizacija prošla. Autorica se osvrće ne samo na odabir vlastitog istraživačkog dizajna već i na druge moguće opcije koje *nije* odabrala. Time studentu-čitatelju šalje poziv da se okuša u nekom drugom istraživačkom smjeru – ako ova knjiga nudi obrazac analize aktera i nositelja međunarodne politike obrazovanja odraslih, preostaju još najmanje tri neiskorištena pristupa: analiza procesa kreiranja politike obrazovanja odraslih, analiza utjecaja i rezultata te politike i analiza pojedinih problema obrazovanja odraslih koji su bili predmetom politike obrazovanja odraslih.

Nakon ovakvog uvoda **s lakoćom se može pratiti funkcija pojedinih međunarodnih organizacija i spleta lokalnih organizacija koje se bave obrazovanjem odraslih**. U sljedećih pet poglavlja knjige susrećemo se s pet različitih organizacija čiji su dokumenti ušli u uzorak za analizu. Razlozi zbog kojih je učinjen ovakav odabir uzorka višestruki su. UNESCO, Svjetska banka i OECD su tri važna autoriteta za svjetsku pozornicu: UNESCO kao autoritet u sferi definiranja ljudskih vrijednosti, prava i sloboda, Svjetska banka kao ekonomski autoritet i snaga kapitala, a OECD kao autoritet znanosti i struke koji podržava istraživački potencijal i empirijsko znanje. Slijedi Europska unija kao prostor koji je zemljopisno važan na lokalnoj i regionalnoj razini kao nadnacionalna, metadržavna jedinica upravljanja. I konačno, peti član uzorka su organizacije civilnog društva, jer je to pojam koji objedinjuje šarolikost identiteta, djelovanja i utjecaja na obrazovanje odraslih.

Svako od ovih pet poglavlja (od II do VII) strukturirano je **prema obrascu analitičkog trolista „koncepti – paradigme – pristupi”**. Za svaku od ovih organizacija urađena je studija generičkih ideja, nacрта i skica za obrazovanje odraslih (analiza konceptata), studija teorija ili obrazaca prema kojima su ove organizacije radile na svojim konceptima (analiza paradigmi) i studija načina na koji su razvijale zamišljeno (analiza pristupa). Tako je studija obuhvatila analiziranje općih diskursa i narativa, odnosa moći na globalnoj razini i njihovog utjecaja na obrazovanje odraslih, porijeklo i promjene konceptata, te vrijednost zbog koje se ti koncepti prepoznaju kao modeli primjenjivi u raznim kontekstima.

Kada se čitanjem knjige dr. Popović uoče **dileme** koje autorica dijeli sa čitateljstvom raspravljajući o tek nekim primjerima obrazovnih paradigmi i njihovih promjena, ne može izostati pitanje o mogućnostima da u nastavnom procesu, pomenutom na početku ovog prikaza, budu obrađeni koncepti koji su ključni za razumijevanje položaja andragogije u sustavu odgojnih znanosti ili za poimanje razlika između cjeloživotnog učenja i cjeloživotnog obrazovanja. Općedruštveni povijesni sukob između razvijenih i nerazvijenih, bogatih i siromašnih, Sjevera i Juga, Istoka i Zapada odjednom se pojavljuje u opisanim opredjeljenjima za određeni andragoški terminološki uzus: razvijene zemlje Sjevera i Zapada, koje su obrazovanje odraslih formalizirale i institucionalizirale, govore o cjeloživotnom učenju koje nadilazi formalno školovanje, a zemlje poput latinoameričkih, naprimjer, govore o cjeloživotnom obrazovanju odraslih, ističući mogućnost da obrazovaniji čovjek, koji diplomom može dokazati svoj obrazovni status, ima veće mogućnosti izbora posla, što ga onda vodi i kvalitetnijem životu.

Tako **naizgled nebitna znanstvena rasprava o odnosu učenja i obrazovanja dobija sasvim novo značenje**, dok cjeloživotno učenje može biti pretočeno u novu paradigmu sveživotnog učenja. Autorica posebno ističe svijest o mogućnosti da se paradigma koja se slijepo drži svoje nepromjenjive istine vrlo lako pretvara u paradogmu, a dogmi u znanosti ne bi trebalo biti mjesto. Ovakve napomene i dijelovi rasprave posebno su važni za studente koji, najčešće tradicionalno školski odgojeni na vrijednosti jedne istine (škola ne podržava uvijek postavljanje pitanja, greške na kojima se uči i sl.), vječito pitaju „koji je odgovor ispravan”. U promjenjivom globalnom svijetu studente treba podučavati postavljanju pitanja, a ne davanju tačnih odgovora – studija o globalnoj i lokalnoj slici politike obrazovanja odraslih upravo je doprinos takvom ishodu učenja.

Indikatori koji su u analizi koncepata, paradigmi i pristupa uzeti u obzir su niz andragoških kategorija poput ciljeva i zadataka obrazovanja odraslih, njegovih funkcija i uloga, prioriteta u obrazovanju odraslih, dominantnih sadržaja, ciljnih/korisničkih grupa koje se obrazuju, te metoda kojima se andragoški ciklusi ostvaruju, od propitivanja potreba i planiranja do ocjenjivanja obrazovnog rada. Te analize govore, nadalje, o kvaliteti i prisustvu procesa kakvi su stapanje ili konvergencija politika obrazovanja odraslih, širenje ili difuzija politika obrazovanja odraslih i transfer politika iz jednog obrazovnog sustava u drugi. U ilustrativnim tablicama, koje imaju preglednu i komparativnu funkciju (poput tablice na str. 32), povezivanje teorije i prakse politike obrazovanja odraslih postaje očigledno: kada, naprimjer, Ujedinjene nacije žele promovirati održivi razvoj preko vrijednosti povratnog obrazovanja, glavni instrument upravljanja je diseminacija diskursa, a sve u funkciji usvajanja jedne nove ideje.

Govoreći o svakoj odabranoj organizaciji koja određuje tokove obrazovanja odraslih u Europi i svijetu, dr. Popović **dodatno vizualizira njihove uloge** preko slike UNESCO-a kao „**globalne dadilje**”, Svjetske banke kao „**buldožera s novčanikom**”, OECD-a kao „**sive eminencije**”, Europske unije kao „**patuljka i diva**” istodobno, a civilnog društva kao „**prijatelja i/ili neprijatelja**” vladajućih struktura u jednoj državi. Svaku od ovih predstava moguće je doslovno nacrtati u kreativnom pristupu sadržaju knjige, što u radu sa studentima dodatno budi čula i olakšava funkcionalno pamćenje. To zgusnutom tekstu, punom vrijednih informacija iz kojih se daju izvlačiti pregledni zaključci o tokovima obrazovanja odraslih u povijesti, dodaje upotrebnu vrijednost. Pet centralnih poglavlja ispunjeno je mnoštvom značajnih osvrtu na pojam koji dominira u svakoj organizaciji ponaosob (od cjeloživotnog obrazovanja i konferencija o obrazovanju odraslih, ekonomije zasnovane na znanju, preko promocije istraživačkog rada u svrhu društvenog i ekonomskog blagostanja do koncepta permanentnog obrazovanja, ljudskih prava i sloboda), na težište aktivnosti koje su u tim organizacijama bile centralne od vremena njihovih početaka do danas, na osnovne ideje oko kojih su nastajali nacrti, strategije, preporuke i programi obrazovanja odraslih. Iz teksta je vidljiva razvojnost pojedinih uloga i ideja, poput one o liderskoj andragoškoj ulozi pojedinih zemalja poput Francuske ili Velike Britanije netom nakon II svjetskog rata, koju nakon nepunih 50 godina preuzima Njemačka, koja je nakon izgubljenog rata bila prisutna na međunarodnoj sceni, ali sa vrlo ograničenim utjecajem. Tu je i narastanje interesovanja za nevladin sektor, koji dobija na važnosti s kritikom tradicionalne škole ‘60-ih – ‘70-ih godina

20. stoljeća i promjenom obrazovne paradigme u kojoj obrazovanje postaje „roba sa ekonomskom vrijednošću”. Evidentni su opredjeljenje pojedinih organizacija, poput Svjetske banke, da ulažu u formalno osnovnoškolsko obrazovanje djece zanemarujući visoko obrazovanje i težnja drugih, poput OECD-a, da ova ulaganja dovedu u ravnotežu podržavajući istraživanja i znanstveni razvoj.

Prisustvo ideja **neoliberalnog kapitalizma i neoliberalne ekonomije** provlači se kao autorska zamjedba kroz cijelu knjigu. Autorica opravdano postavlja pitanje prava da državna ili ma koja druga razina uprave zahtijeva obučenog, kompetentnog pojedinca, ali da pri tom smatra osobno ulaganje u vlastiti kvalitet krucijalnim, oslobađajući društveno ulaganje ikakve odgovornosti za obrazovanje odraslih. Tako se dolazi do **paradoksa u obrazovanju odraslih**: u javnosti postoji otvoreno zalaganje za humanistički obrazovni pristup u kojemu je pojedinac važan, a iza toga se krije korporativni kapitalizam. S jedne je strane pozitivno i dobro pomjerati fokus kvalitete s diplome kao dokumenta koji ne znači nužno ekspertizu za neki posao ili neko područje znanosti i umjetnosti ka kompetencijama i vještinama koje bi bile mjerljive i svjedočile o stvarnom prisustvu ekspertize, ali se s druge strane nameće etička dilema u vidu pitanja o svođenju čovjeka na „ljudski kapital”. **Ovako polarizirani, a jasno opisani stavovi i koncepti daju prostor za nove diskusije u studentskim skupinama.**

Analiza dokumenata vezanih uz Europsku uniju daje još jednu „sliku” ovom albumu politike obrazovanja odraslih: **sliku starog vina u novim bocama**. Neki su koncepti o kojima se govorilo još 1970. poput povratnog obrazovanja „prepakirani” i operacionalizirani, pretočeni u nove ključne pojmove poput pojma kompetencija. Sistematizacija koncepta kompetencija na kojoj je Europska unija marljivo radila definirajući različite okvire koji pomažu definiranju zajedničkog profesionalnog europskog prostora podigla je mogućnost mobilnosti radne snage i suradnje, ali je istodobno takmičarstvo stavila u prvi plan. Kako ljudi postaju veća konkurencija jedni drugima tako međuljudski odnosi trpe, a s time i mnoštvo inkluzivnih ideja oslonjenih na humanost. Dakle, polaritetno možemo shvatiti i pojam kompetencije koji, jezički gledano, ima isti korijen kao i riječ kompeticija (takmičenje): s jedne strane ulažemo u najbolje, a onda to najbolje uništava ono drugo što nije takvo.

Knjiga daje prostora i usporedbama europskog i nekih drugih obrazovnih prostora. Eksplicitnije no u mnogim drugim srodnim raspravama, ovdje je dat pregled prioriteta koji označavaju obrazovanje odraslih na dva kontinenta

– u zemljama zapadne Europe i SAD-a. U europskom protoru obrazovanja odraslih država je temeljna jedinica u kojoj se donose odluke i koja utječe na izgled i uređenost sistema, dok u SAD-u ovu ulogu donositelja odluka preuzima tržište. U Europi postoji tradicija teorijske misli, a u SAD-u pragmatizam, koji je u doseljeničkim identitetima bio jedini način preživljavanja. Tim prije nije moguće pribjegavati transferu obrazovnih politika niti „prepisivati” politička rješenja u obrazovanju bez stvarnog uvida u kulturni i povjesni kontekst jednog prostora, o čemu je pisao i jedan od hrvatskih andragoga, Tihomir Žiljak.

Socijalne promjene, za koje se stalno zalažemo tvrdeći da je obrazovanje značajan činitelj poboljšanja čovjekovih životnih uvjeta, zapravo su neka vrsta političkog eksperimenta, kako o tome autorica govori u svom zaključnom razmatranju. Zarad eksperimentiranja, koje ne rezultira uvijek jasnim „izračunima” dobitka, Svjetska banka upućuje svoje osnovne zamjerke obrazovanju odraslih tvrdeći da je profesija andragoga „populistička” te da se argumentiranje često svodi na zalaganje za koncepte na osnovu parcijalnih uvida u stvarnost. Tako se tvrdi da kompenzacijsko „obrazovanje druge šanse” predstavlja osnovu svakog napretka, a prešutkuje se kvaliteta znanja i vještina stečena na različite načine (obrazovanje i trening ne daju iste rezultate). Na ovim i sličnim dilemama autorica sagledava dva načina da obrazovanje postane činitelj napretka: s jedne strane zaključke iz prakse prevesti u principe političkog djelovanja, a s druge, uz stalno istraživanje i preispitivanje, principe političkog djelovanja iz nekog drugog prostora prevoditi u svoje akte i djelovanje.

Dr. Popović zaključuje da su **svakom andragogu potrebne jasne granice i opredjeljenja unutar osobne profesionalne uloge**: čemu mogu doprinijeti, što hoću i želim učiniti. Ona se zalaže za jasno „ne” sigurnim obećanjima da se nešto može postići u nekom zadanom vremenu, apelirajući na obrazovanje odraslih kao uvjetovano svim onim varljivim ljudskostima koje spavaju u svakom pojedincu, ali i jasno „da” djelovanju i nenapuštanju „obrazovne nade”. Ona podcrtava da **humanistička i neoliberalna paradigma** ne moraju nužno isključivati jedna drugu, već redefinirati svoje granice i iz odnosa „ili-ili” preći u odnos „i-i”. Ona upozorava na **opasna izjednačavanja pojmova cjeloživotnog učenja i obrazovanja odraslih** koja nimalo naivno, s obzirom na politiku, ekonomiju i globalne odnose, prebacuju ukupnu odgovornost za obrazovanje na pleća pojedinca, abolirajući odgovornost države za obrazovne učinke.

Knjiga **Katarine Popović** *Globalna i evropska politika obrazovanja odraslih: koncepti, paradigme i pristupi* dotiče probleme o kojima se puno piše i govori, ali se malo što čini na njihovom stvarnom razumijevanju. Tako pitanja ostaju i dalje otvorena, a znanost i struka često postaju instrumentom u rukama politike. Sve dok se andragoška zajednica zatvara u sebe i bavi se svojim internim problemima, šanse za promjene realnosti su male. Ova je knjiga prostor koji nudi **otvaranje prema toj realnosti i povezivanje s drugima**.

Iako u ovom trenu, iz naše bosanskohercegovačke pretjerano fragmentirane stvarnosti u kojoj tek usistemljavamo i institucionaliziramo andragoške tokove i obrazovanje odraslih, nije moguće reći koliko smo spremni otvarati se prema drugima kada i naš profesionalni identitet nije sasvim definiran, ova knjiga daje mogućnosti da se zapitamo o svome prisustvu na globalnoj andragoškoj sceni. U jednom tjednu sarajevski studenti Odsjeka za pedagogiju, njih 38, raspolagali su tekstem knjige dr. Popović, aktivno se baveći dijelovima sadržaja, a onda na jednom sveučilišnom dvosatu razmijenili elemente naučenog u netradicionalnom metodičkom pristupu u obrazovanju odraslih vježbom „Košnica”². Time su saznali ne samo o obimu onoga što obrazovanje odraslih danas jeste već i naučili kako se „gust” i informativan tekst može u timskom radu svladati s većim užitkom. Autorici hvala za taj užitak, a onima koji ovaj prikaz budu čitali topla preporuka da za knjigom i sami posegnu.

2 Vježba je opisana u priručniku „Netradicionalne metode u obrazovanju odraslih”, koju potpisuju W. Müller i S. Wiegmann, u izdanju Hrvatske zajednice pučkih otvorenih sveučilišta (Zagreb, 2000.).